

Endonezya Dış Politikasında Bandung Mirasına Yeniden Bakış: Tarihsel Bir İnceleme ve Güncel Çıkarımlar

ZHANG QINGYI*

Yüksek Lisans Öğrencisi
Siyaset Bilimi Bölümü, Şanghay Üniversitesi, Çin

DU DONGHUI**

Dr. Öğretim Üyesi
Tarih Bölümü, Şanghay

* Zhang Qingyi, Şanghay Üniversitesi Liberal Sanatlar Fakültesi'nde Siyaset Bilimi alanında yüksek lisans yapmakta ve aynı zamanda Şanghay Üniversitesi Küresel Çalışmalar Enstitüsü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır. Akıcı bir şekilde Endonezce konuşmakta ve araştırma alanları arasında Endonezya dışpolitikası ve Güneydoğu Asya çalışmaları yer almaktadır.

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-8505-0741>

e-posta: 15603736488@163.com

**Du Donghui, Şanghay Üniversitesi Tarih Bölümü'nde Dr. Öğretim Üyesi ve Türkiye Araştırmaları Merkezi'nde araştırmacı olarak görev yapmaktadır. 2021 yılında Şanghay Üniversitesi'nden Dünya Tarihi alanında doktora derecesini almış ve Fudan Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi alanında doktora sonrası araştırma yapmıştır (2021-2023). Ayrıca Türkiye'de Marmara Üniversitesi'nde misafir araştırmacı olarak bulunmuştur (2018-2019). Başlıca araştırma alanları arasında Türkiye'nin dışpolitikası ve Ortadoğu'daki uluslararası ilişkiler yer almaktadır. *World History, Journal of World Peoples Studies, West Asia and Africa, Historical Review, Forum of World Economics & Politics* gibi dergilerde çeşitli akademik makaleler yayınlamıştır.

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-8912-1670>

e-posta: dudonghui@shu.edu.cn

Geliř Tarihi: 19.12.2024

Kabul Tarihi: 10.02.2025

Atıf: Zhang, Q & Du, D. (2025). Endonezya Dışpolitikasında Bandung Mirasına Yeniden Bakış: Tarihsel Bir İnceleme ve Güncel Çıkarımlar. *BRIQ Kuşak ve Yol Giriřimi Dergisi* 6(3), 293-310.

ÖZ

Soğuk Savaş sırasında ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki yoğun çatışma ve Üçüncü Dünya'daki nüfuz mücadelesi, Endonezya gibi bağımsızlığını yeni kazanan ülkeleri daha yakın işbirliği arayışına itti. Uluslararası sistemin yapısı, yeni bağımsız devletlerin doğası ve Sukarno'nun kendi anti-empyralist ve sömürge karşıtı duruşu Endonezya'nın Asya-Afrika Konferansı'na destek vermesini sağladı. Endonezya, Asya-Afrika Konferansı'na hazırlık sürecinde ev sahibi ülke olmanın avantajlı konumundan etkin bir şekilde yararlandı ve konferansın sorunsuz bir şekilde ilerlemesini sağlamak için çeşitli zorlukların üstesinden ustalıkla geldi. Asya-Afrika Konferansı sırasında oluşturulan "dayanışma, dostluk ve işbirliği"ne dayalı Bandung ruhu, Endonezya'nın diplomatik çabaları için yol gösterici bir ilke olarak hizmet etmiştir. Sukarno ve Suharto dönemlerinde Endonezya sömürge karşıtı davasını ilerletmeye devam etti. Ancak giderek büyük güç rekabetine dahil oldu ve Malezya'nın bağımsızlığı ve Doğu Timor'un kendi kaderini tayin etme konularını ele alırken askeri güce başvurdu. Böylece Bandung Konferansı'nda savunulan ilkelerden saptı. Suharto sonrası dönemde Bandung ruhu Endonezya dış politikasının yol gösterici bir ilkesi olarak geri dönmüştür.

Anahtar Kelimeler: Bandung Konferansı, Bandung Ruhu, Endonezya, Güneydoğu Asya, Sömürgecilik Karşıtı Hareket.

Revisiting the Bandung Legacy in Indonesian Foreign Policy: A Historical Review and its Contemporary Implications

ABSTRACT

During the Cold War, the intense confrontation between the United States and the Soviet Union, as well as their competition for influence in the Third World, compelled newly independent countries like Indonesia to seek closer cooperation. The structure of the international system, the nature of the newly independent states, and Sukarno's own anti-imperialist and anti-colonial stance contributed to Indonesia's support for the Asian-African Conference. In the process of preparing for and hosting the Asian-African Conference, Indonesia effectively capitalized on its advantageous position as the host country and adeptly overcame various challenges to ensure the seamless progression of the conference. The Bandung spirit of "solidarity, friendship, and cooperation" established during the Asian-African Conference has served as a guiding principle for Indonesia's diplomatic endeavors. During the Sukarno and Suharto eras, Indonesia continued to advance its anti-colonial cause; however, it increasingly became entangled in great power competition and resorted to military force in addressing the issues of Malaysia's independence and East Timor's self-determination, thereby deviating from the principles upheld at the Bandung Conference. In the post-Suharto era, the Bandung spirit has returned as a guiding principle of Indonesian foreign policy.

Keywords: Anti-Colonial Movement, Bandung Conference, Bandung Spirit, Indonesia, Southeast Asia.

Giriş

İLK ASYA-AFRİKA KONFERANSI 18 NİSAN 1955 tarihinde Endonezya'nın Bandung kentinde gerçekleşti. Konferans, 29 Asya ve Afrika ülkesinden temsilcileri ortak ilgi alanlarına giren konuları görüşmek üzere bir araya getirdi. Etkinlik, Endonezya'nın bağımsızlığını kazandıktan sonra ev sahipliği yaptığı ilk uluslararası etkinlik (Portal Informasi Indonesia, 2019) ve aynı zamanda dünyanın ilk kıtalararası konferansı olması bakımından önemlidir (Kemlu, 2019). Ayrıca, Asya ve Afrika ülkelerinin sömürgeci güçlerin resmi temsilcilerinin katılımı olmaksızın bölgesel meseleler hakkında kapsamlı tartışmalar yapabilmeleri için çığır açan bir platform sağlamıştır. Konferans sadece gelişmekte olan bağımsız uluslar arasındaki bağları güçlendirmek ve küresel dekolonizasyon sürecini ilerletmekle kalmamış, aynı zamanda gelişmekte olan ülkeler arasında çok taraflı işbirliği için eşitlik ve kapsayıcılığın temelini atmıştır (Portal Kemlu, 2020; 2022). Böylece, Asya ve Afrika ülkeleri uluslararası sahnede bağımsız bir siyasi güç olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Ayrıca Asya ve Afrika ülkeleri, devletlerarası ilişkileri yönetmek için Barış İçinde Bir Arada Yaşamın Beş İlkesi'ne dayanan on ilke oluşturmuş ve böylece dayanışma, dostluk ve işbirliğinden oluşan Bandung Ruh'u'nu teşvik etmiştir. Bu kalıcı ruh büyük bir pratik öneme sahiptir ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki uluslararası alışverişler üzerinde bugüne kadar derin bir etki yaratmıştır (Arsip Nasional Republik Indonesia, 2012).

Çeşitli perspektiflerden akademisyenler Bandung Konferansı'nı kapsamlı bir şekilde incelemiştir. Çinli akademisyenler özellikle konferansın Çin'in uluslararası imajı üzerindeki etkisini incelemeye ve Başbakan Zhou Enlai'nin diplomatik uygulamalarını analiz etmeye odaklanmıştır (Chen & Niu, 2018; Shi, 2023; Xie, 2019). Endonezyalı akademisyenler Endonezya'nın Bandung Konferansı'ndaki önemli rolüne, Bandung'un kentsel dönüşümü üzerindeki etkisine, Asya, Afrika ve

Latin Amerika'daki bağımsızlık hareketlerine verdiği desteğe ve bu yöndeki faaliyetlerine odaklanmaktadır (Arsip Nasional Republik Indonesia, 2012; Wulandari, 2021a; Kusmayadi, 2018; Parastantria, 2022). Wulandari ayrıca 1963 Asya-Afrika Gazeteciler Konferansı'nda (*Bandung Konferansı'nın bir mirası*) kadınların rolünü kadın bakış açısıyla incelemiştir (Wulandari, 2021b). Sopart, Bandung Ruh'u'nun eleştirel bir analizini yapmış ve Asya-Afrika birliğine yapılan vurguya rağmen, Bandung Konferansı'nda güç yapılarında ve bölgesel bağluluklarda bariz eşitsizliklerin sergilendiğini vurgulamıştır (Sopart, 2018).

Özetle, önceki araştırmalar Bandung Konferansı'nın ve etkilerinin incelenmesi konusunda farklı perspektifler sunmaktadır. Ev sahibi ülke olarak Endonezya, konferansı önermiş ve başlatmış, organizasyonunda ve başarısında önemli bir rol oynamıştır. Ancak Endonezyalı olmayan akademisyenler Endonezya'nın bu etkinlikteki rolüne sınırlı bir ilgi göstermiştir. Bandung Konferansı'nın 70. yıldönümü vesilesiyle, bu makale Endonezya'nın dış politikasındaki mirasını Endonezya dilindeki materyallere dayanarak analiz etmeyi, tarihsel önemini ve pratik etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Endonezya Neden Bandung Konferansı'na Öncülük Etmiştir?

Kenneth Waltz, *Man, the State, and War* (İnsan, Devlet ve Savaş) adlı etkili çalışmasında savaşın temel nedenlerini üç boyutta incelemektedir: İnsan doğası ve davranışı, bir ülkenin iç yapısı ve uluslararası ilişkilerdeki anarşi durumu (Waltz, 2018). Bu analiz, uluslararası ilişkiler alanındaki araştırmalar için yeni yaklaşımlar ve bakış açıları sağlamaktadır. Bu makale, Endonezya'nın Bandung Konferansı'nı başlatmasının nedenlerini üç düzeyde analiz etmek için bu çok boyutlu analiz yöntemini benimsemektedir: Uluslararası güç yapısı, ulusal nitelikler ve liderlerin istekleri.

Küresel Güçlerin Yeniden Yapılandırılması Üçüncü Dünya Ülkelerinin Karşılıklı Destek İçin Birleşmesini Gerektiriyor

İkinci Dünya Savaşı sona erdikten sonra, küresel toplum iki süper gücün, yani Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği'nin hakimiyetiyle karakterize edilen bir Soğuk Savaş dönemine girmiştir. Bu iki blok ideolojik açıdan önemli ölçüde ayrılmış ve siyaset, ekonomi ve askeri ilişkiler de dahil olmak üzere çeşitli alanlarda şiddetli bir rekabet içine girmiştir (Wibisono, 1955).

Tarihçi Odd Arne Westad, Soğuk Savaş'ın önemli bir yönünün üçüncü dünya ülkelerine müdahaleler yoluyla büyük güçler arasındaki rekabeti içerdiğini gözlemlemiştir (Westad, 2005) ve bu iddia Güneydoğu Asya ülkeleri için de aynı şekilde geçerlidir. Örneğin, 1946 yılında Vietnam'da Fransız Direnişine karşı savaş (Birinci Çinhindi Savaşı) patlak verdiğinde, Sovyetler Birliği ve müttefikleri Kuzey Vietnam'a ekonomik ve askeri yardım sağlayarak Vietnam bağımsızlık hareketini aktif olarak desteklemiştir (Luthi, 2006). Buna karşılık, Güneydoğu Asya'da komünizmin yayılmasını engellemek ve Güney Vietnam'ın Sovyet bloğunun içine düşerek domino etkisi yaratmasını önlemek için ABD başlangıçta tarafsız bir duruş sergilemiş, ancak daha sonra askeri ve mali yardım sağlayarak tüm cepelerde desteğini Fransa'ya kaydırmıştır (Thuan & Minh, 2024).

ABD'nin eski bir kolonisi olan Filipinler, ABD ile yakın askeri bağlarını sürdürmüştür. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD, Filipinler'de asker bulundurmaya devam etmiş ve 1951 yılında Filipinler Cumhuriyeti ile ABD arasında imzalanan Karşılıklı Savunma Anlaşması (MDT) ile askeri yardım ve teknik destek sağlayarak komünist hareketin bastırılmasına yardımcı olmuştur (Fitzsimmons, 2018). Laos'ta ABD, komünizmi askeri ve siyasi olarak kontrol altına almak için komünizm karşıtı rejim-

leri desteklerken, Sovyetler Birliği de komünist etki alanını genişletmek için solcu güçleri desteklemiştir. Tayland, Soğuk Savaş'ın başlarında Güneydoğu Asya'da ABD'nin müttefikiydi ve ABD ile yakın askeri işbirliğini sürdürerek Güneydoğu Asya'daki anti-komünist güçlerin önemli bir parçası haline geldi (Klemm, 2019).

1955 yılında ABD'nin öncülüğünde, Filipinler, Tayland ve Pakistan gibi Güneydoğu ve Güney Asya ülkelerinin yanı sıra İngiltere, Fransa, Yeni Zelanda ve Avustralya gibi Batılı ülkeleri de içeren Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü (SEATO) kuruldu. ABD bu örgüt aracılığıyla anti-komünist hükümetleri desteklemeye ve Güneydoğu Asya'daki nüfuzunu genişletmeye çalıştı.

**Emperyalizme ve
sömürgeciliğe karşı verilen
uzun mücadelelerin ardından
Vietnam (1945), Hindistan
(1947), Burma (1948),
Endonezya (1945), Mısır (1953)
bağımsızlıklarını elde ettiler.**

Ancak o dönemde Asya ve Afrika ülkelerinin çoğu büyük güç rekabetinin girdabına çekilmek istemiyordu. Emperyalizme ve sömürgeciliğe karşı verilen uzun mücadelelerin ardından Vietnam (1945), Hindistan (1947), Burma (1948), Endonezya (1945), Mısır (1953) bağımsızlıklarını elde ettiler. Bağımsızlığını kazanan bu ülkelerin ekonomik yapıları sömürge yönetimi tarafından şekillendirilmişti ve büyük ölçüde tek bir malın üretimine ve ihracatına dayanıyordu, bu da bağımsızlıklarını kazandıktan sonra ekonomik bağımsızlıkları için risk oluştuyordu. Örneğin Endonezya ekonomisi Hollanda sömürge yönetimi sırasında büyük ölçüde kauçuk, palmiye yağı ve baharat gibi hammaddelere dayanıyordu.

Bu durum, dış piyasadaki dalgalanmalara son derece bağımlı, dar bir ürün yelpazesine sahip dengesiz bir ekonomiyle sonuçlanmıştır (Aditya vd. & Yunita, 2024). Sadece bu da değil, emperyalist ülkeler genellikle sömürgelerinin sınırlarını kendi çıkarlarına göre belirleyerek yerel etnik, dini ve kültürel farklılıkları göz ardı etmiş, bu da yeni bağımsızlığını kazanan ülkelerde sık sık etnik çatışmalara ve siyasi istikrarsızlığa yol açmıştır. Örneğin, İngiltere'nin yarattığı Burma'daki etnik ve idari bölünmeler uzun süren bir iç savaşa yol açmıştır (Sadovschi, 2024).

Birleşmiş Milletler, en önemli uluslararası örgüt olarak Asya ve Afrika ülkelerinin bağımsızlık, barış ve kalkınmaya yönelik temel taleplerini etkin bir şekilde karşılayamamıştır. Bu nedenle, bağımsızlığını yeni kazanan ülkelerin eşit uluslararası ilişkiler kurmak ve küresel sahnede kendi çıkarlarını savunmak için acilen yeni yollar aramaları gerekmiştir.

ABD-Sovyet çatışması bölgesel istikrarsızlığı daha da kötüleştirdi ve Asya ve Afrika ülkelerinin siyasi manzaralarını derinden etkileyerek egemenlik ve bağımsızlıklarına yönelik önemli tehditler oluşturdu. Sonuç olarak, iki kamp arasındaki savaşın ortasında kalan bu ülkeler kendilerini derin bir güvensizlik içinde hissettiler. Bu arada, bağımsızlık ve kalkınma çabaları sürecinde Asya ve Afrika ülkeleri sadece dış müdahalelerle uğraşmak zorunda kalmadı, aynı zamanda iç etnik çatışmaları çözmek ve ekonomik geri kalmışlığı ele almak zorunda kaldı. Bu faktörler uluslararası ilişkilerdeki statülerini

sınırlandırmış ve iki kutuplu dünya düzeninde belirleyici bir rol oynamalarını engellemiştir (Serikat Petani Indonesia, 2007). Birleşmiş Milletler, en önemli uluslararası örgüt olarak Asya ve Afrika ülkelerinin bağımsızlık, barış ve kalkınmaya yönelik temel taleplerini etkin bir şekilde karşılayamamıştır. Bu nedenle, bağımsızlığını yeni kazanan ülkelerin eşit uluslararası ilişkiler kurmak ve küresel sahnede kendi çıkarlarını savunmak için acilen yeni yollar aramaları gerekmiştir. Bu bağlamda bir Asya-Afrika Konferansı fikri ortaya çıkmıştır (Arsip Nasional Republik Indonesia, 2012).

Yakın Zamanda Özgürlüğüne Kavuşan Endonezya'nın, Egemenliğini ve Bağımsızlığını Savunmaya Acil İhtiyacı Vardı

Endonezya 16. yüzyılın sonundan 20. yüzyılın ortalarına kadar Hollanda sömürgesi altındaydı. Japonya 1942 yılında ülkenin kontrolünü Hollandalıların elinden aldı. Japonya'nın 15 Ağustos 1945 tarihinde kayıtsız şartsız teslim olmasının ardından 17 Ağustos 1945 tarihinde Başkan Sukarno Endonezya Cumhuriyeti'ni ilan etti. Nihayet, 300 yıldan fazla süren sömürge yönetiminin ardından Endonezya halkı bağımsızlığını kazanmıştır (Kab. Sarolangun, 2024).

Hollanda, Endonezya'nın bağımsızlığını tanımak yerine, Endonezya'daki sömürge kontrolünü genişletmeye çalışmıştır (Nurbantoro vd. & Widjayanto, 2021). Başkan Sukarno ve Başkan Yardımcısı Mohammad Hatta önderliğindeki Endonezya halkı, ülkenin egemenliğini korumak için Hollanda'nın askeri işgaline kararlılıkla karşı çıkmış ve neredeyse dört yıl süren uzun bir bağımsızlık savaşına girişmiştir. Bu mücadele sırasında, Endonezya halkının sömürge karşıtı istekleri Hollanda ordusu tarafından acımasızca bastırılırken, Endo-

Başkan Sukarno, 17 Ağustos 1945'te Jakarta'da Endonezya Cumhuriyeti Bağımsızlık Bildirgesi'ni okuyor
(Fotoğraf: UMSU Hukuk Fakültesi, 2024).

nezya ordusu ile Hollanda sömürge yönetimi birlikleri arasında kapsamlı silahlı çatışmalar meydana geldi.

Silahlı çatışmaların yanı sıra Endonezya diplomatik yollardan dış yardım arayışına girdi. Dünyanın en büyük Müslüman nüfusuna sahip ülkesi olarak Endonezya, Arap ülkelerinden egemenliğinin tanınmasını istedi. Buna karşılık, savaş sonrası dönemde ulusların kendi kaderini tayin hakkını savunan ve sömürgeciliğe karşı çıkan ABD, Endonezya'nın bağımsızlık arayışını destekledi. Sonuç olarak Endonezya, Hollanda'nın sömürgeci hakiyetine karşı aktif bir şekilde Amerikan desteği aradı. Ayrıca Endonezya, Birleşmiş Milletler'de daha geniş destek ve tanınma için uluslararası platformlarda çaba harcamıştır (Zhao, 2020).

Uluslararası kınama ve ısrarlı baskıların ardın-

dan Hollanda ve Endonezya 2 Kasım 1949'da Lahay Anlaşması'nı imzaladı. Hollanda egemenlikten feragat etmeyi kabul etti. 17 Ağustos 1950'de Sukarno, geçici bir anayasanın onaylanmasının ardından birleşik Endonezya Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilan etti. Beş yıl süren kararlı bir mücadelenin ardından Endonezya nihayetinde gerçek bağımsızlığına kavuştu ve böylece Hollanda sömürge kontrolü sona erdi ve gelecekteki modernleşme girişimleri için zemin hazırlandı. Endonezyalıların bu mücadele sırasında sergiledikleri sarsılmaz kararlılık, özgürlük ve kendi kaderlerini tayin etme konusundaki derin arzularını göstermiş ve zor kazanılan egemenlik için önemli bir farkındalık yaratmıştır. O dönemde yeni bağımsız bir devlet olan Endonezya, uluslararası ilişkilerde bağımsızlığını tesis etmek için yoğun çaba sarf etmiştir.

Sukarno'nun Kararlı Anti-Emperyalist ve Anti-Sömürgeci Duruşu

Milliyetçi fikirler Sukarno'nun Asya-Afrika Konferansı düzenleme girişimini önemli ölçüde yönlendirdi. Sukarno, 1926 yılında Bandung'da Algemeene Studie Kulübü'nü kurdu ve bu kulüp daha sonra Endonezya Ulusal Partisi'ne (PNI) dönüşerek öncelikle ulusal bilinci geliştirmeyi amaçladı. Sukarno'nun sömürgecilğe karşı mücadelesi, 1929 sonlarında Bandung'daki Banceuy Hapishanesi'ne hapsedilmesiyle sonuçlandı. Oradayken Endonezya Suçluyur (Indonesian Menggugat) kitabını yazdı ve sömürgeci tahakküme karşı mücadelede bir öncü olarak ortaya çıktı. Sukarno 1933'te Bandung'da Bağımsız Endonezya'ya Ulaşmak İçin (Mentjapai Indonesia Merdeka) kitabını yazarak bağımsızlığa verdiği desteği daha da belirginleştirdi (DetikNews, 2015). Bu faktörler, Bandung'un Endonezya'nın sömürge karşıtı hareketi içindeki statüsünün ve sembolik öneminin oluşmasında belirleyici bir rol oynamıştır.

Bağımsızlık sonrası Endonezya'nın ilk devlet başkanı olan Sukarno, emperyalizm ve sömürgeciliğin Asya ve Afrika uluslarına baskısı konusunda derin bir anlayışa sahipti. Ezilen ülkelerin bağımsızlık ve özgürlük elde etme haklarını kararlılıkla destekledi. Bu felsefenin rehberliğinde Sukarno, sömürgecilğe karşı birleşik bir cephe oluşturarak Asya ve Afrika ulusları arasında birliği aktif bir şekilde savundu. Ülke içinde ise Endonezya, milliyetçiler, Müslümanlar ve komünistler gibi çeşitli siyasi grupları dengelerken Sukarno'nun gruplar arası ilişkileri ustalıkla idare etmesini gerektiren çok etnikli ve dinli bir ülkedeydi. Sonuç olarak Sukarno, siyasi itibarını pekiştirmek, kendisini yükselen egemen uluslar arasında bir lider olarak konumlandırmak, ülke içinde milliyetçi duyguları güçlendirmek ve Endonezya'nın sömürge karşıtı hareketlerdeki küresel etkisini arttırmak için uluslararası bir konferansa ihtiyaç duydu.

Bandung Konferansı ve Endonezya'nın İç Diplomasisi

Bandung Konferansı'nın düzenlenmesi Endonezya Başbakanı Ali Sastroamidjojo'nun vizyonuyla yakından ilişkiliydi. ABD'de endonezya Büyükelçisi olarak görev yaptığı süre boyunca (1950-1953), çeşitli Asya ve Afrika ülkelerinden temsilcilerle gelecekteki işbirliği konusunda kapsamlı görüş alışverişinde bulunan Ali Sastroamidjojo, 1953 yılında Başbakan olduktan sonra, Asya ve Afrika ülkeleri arasındaki dayanışma ve işbirliğinin, sadece Soğuk Savaş sırasındaki küresel gerilimlerle başa çıkmanın anahtarı değil, aynı zamanda dünya barışı için de önemli bir güç olduğunu fark etti (Departemen Luar Negeri Republik Indonesia, 1996).

25 Ağustos 1953'te Başbakan Ali Sastroamidjojo, Geçici Temsilciler Meclisi'nde (DPRS) Endonezya'nın dış politikası hakkında bir açıklama yaparak Asya ve Afrika ülkelerinin Soğuk Savaş döneminde önemli dış baskılarla karşı karşıya kaldığını vurguladı. Bu çıkmazla etkili bir şekilde mücadele etmek için Asya ve Afrika ülkeleri arasında işbirliğinin artırılması gerektiğinin altını çizdi (Kementerian Penerangan RI, 1956). Bu nedenle, Nisan ve Aralık 1954'te Endonezya, Hindistan, Burma, Pakistan ve Seylan, Colombo ve Bogor'da ayrı ayrı toplantılar düzenledi (Kusmayadi, 2018).

Colombo Konferansında Ali Sastroamidjojo bir Asya-Afrika Konferansı düzenlenmesini savunmuştur. Bu öneri daha sonra Kolombo zirvesinin ortak bildirisine dahil edilerek Asya-Afrika zirvesi fikri ortaya çıkmıştır (Asmawi, 1985). Endonezya, konferansın toplanması konusundaki görüşlerini almak üzere 18 Asya ve Afrika ülkesi ile diplomatik görüşmeler yürütmüştür. Konferansın zamanlaması ve katılımcı ülkeler için uygunluk şartlarıyla ilgili farklılıklara rağmen, tüm ülkeler arasında Endonezya'nın ev sahibi olduğu bir konferansın toplanması

Bogor Konferansı, 24-29 Aralık 1954'te Cava ilindeki Bogor Sarayı'nda toplandı
(Fotoğraf: Endonezya Cumhuriyeti Ulusal Arşivleri, 2023).

konusunda fikir birliği vardı. Aralık 1954'te Bogor'da bir araya gelen beş ülke, Asya-Afrika Konferansı'nın Nisan 1955'te Bandung'da yapılmasına karar verdi (Abdulgani, 1988). Katılımcı ülkeler, konferans tarihleri ve gündemi konusunda da fikir birliğine varılmıştır (Arsip Nasional Republik Indonesia, 2012).

Bandung uluslararası bir konferansa ev sahipliği yapmak için iyi bir konumdaydı. Bir yandan, Endonezya tarihinde Hollanda sömürge yönetimine karşı güçlü direnişin sembolü olarak derin bir öneme sahipti. Sukarno'nun önderlik ettiği sömürge karşıtı ve anti-empyralist mücadelelere tanıklık etmiş ve Endonezya halkının bağımsızlık yolundaki yılmaz çabalarını somutlaştırmıştır. Öte yandan, Bandung'un stratejik konumu, kolay erişilebilirliği ve Batı Java'nın başkenti olması, yeterli misafirperverlik ve güvenlik sağlarken uluslararası konferanslara ev sahipliği ya-

pabilmesini sağladı. O dönemde şehir, yüksek standartlı otellere ve konferans tesislerine sahipti ve bu da onu uluslararası konferanslar için ideal bir mekan haline getiriyordu (DetikNews, 2015).

Asya-Afrika Konferansı'na hazırlık amacıyla Endonezya Hükümeti, diğer dört organizatör ülke ile birlikte Konferans Sekreteryası ve Ortak Sekreteryayı kurmuştur. Bu sekreteryalar, sorunsuz bir hazırlık süreci sağlamak için genel planlama ve günlük yönetimden sorumluydu. Konferansın yapılacağı Bandung'da konaklama, lojistik, ulaşım, sağlık hizmetleri, iletişim, güvenlik önlemleri, eğlence düzenlemeleri, protokol hizmetleri ve aydınlatmayı koordine etmek üzere yerel bir komite kuruldu (Arsip Nasional Republik Indonesia, 2012). 15 Ocak'ta Endonezya resmi olarak Konferansa katılma davetini ilan etti.

Delegeler 16 Nisan 1955'te Cakarta üzerinden Bandung'a vardılar (Arsip Nasional Republik Indonesia, 2012). Konferans öncesinde Endonezya Başbakanı Ali Sastroamidjojo delegasyon başkanlarını Cakarta'da samimi bir şekilde kabul etti ve konferans başkanlığı, kurallar, karar alma süreçleri ve tartışma konuları gibi konularda uzlaşma sağlamak için gayri resmi tartışmalar yürüttü. Bu ön çabalar konferansın daha sonraki başarısı için sağlam bir temel oluşturmuştur (Panitia Penulisan Sejarah Departemen Luar Negeri, 1971).

“Konferansın, biz Asyalı ve Afrikalı liderlerin, Asya ve Afrika'nın ancak birleştiklerinde refaha kavuşabileceklerini ve hatta birleşmiş bir Asya-Afrika olmadan tüm dünyanın güvenliğinin sağlanamayacağını anladığımızın kanıtı olmasını umuyorum. Konferansın insanlığa yol göstereceğini ve insanlığa güvenlik ve barışa ulaşmak için izlemesi gereken yolu göstereceğini umuyorum.”

Asya-Afrika Konferansı'nın açılış töreni için 18 Nisan 1955 sabahı delegeler kendi geleneksel kıyafetlerini giyerek kaldıkları yerden Merdeka Binası'na (Gedung Merdeka) doğru yola çıktılar. Yolculuk sırasında Bandung sakinleri delegeleri sıcak ve saygılı bir şekilde karşıladı. Açılış etkinliği sırasında Sukarno “Yeni Bir Asya ve Yeni Bir Afrika Doğsun” (Lahirilah Asia Baru dan Afrika Baru) başlıklı bir konuşma yaptı.

Sukarno, büyük bir tutkuyla, Asya ve Afrika ulusları için ortak bir yükseliş ve umut verici bir gelecek

vizyonu çizdi, ulusların kendi kaderini tayin hakkına sarsılmaz bağlılığını teyit etti, her türlü sömürgeciliği kategorik olarak reddetti ve tüm uluslar arasında eşit statünün önemini vurguladı (Ekadjati, 1985). Farklı etnik kökenlerine, sosyal geçmişlerine, kültürlerine ve dinlerine rağmen Bandung Konferansı katılımcılarının ortak bir sömürge karşıtı mücadele deneyimine sahip olduklarını ve bunun da küresel barış arayışlarında Asya-Afrika dayanışmasına yol açtığını vurguladı. Sukarno, konuşmasını şu sözlerle tamamladı:

“Konferansın, biz Asyalı ve Afrikalı liderlerin, Asya ve Afrika'nın ancak birleştiklerinde refaha kavuşabileceklerini ve hatta birleşmiş bir Asya-Afrika olmadan tüm dünyanın güvenliğinin sağlanamayacağını anladığımızın kanıtı olmasını umuyorum. Konferansın insanlığa yol göstereceğini ve insanlığa güvenlik ve barışa ulaşmak için izlemesi gereken yolu göstereceğini umuyorum. Umarım bu konferans Asya ve Afrika'nın yeniden doğduğuna, Yeni Asya ve Yeni Afrika'nın doğduğuna dair bir kanıt olur!” (Museum Konferensi Asia Afrika, t.y.)

Konferansın nihai başarısına rağmen hazırlık süreci, başta İngiltere ve ABD gibi Batılı ülkelerin engellemeleri olmak üzere çok sayıda zorlukla karşılaştı. Bu ülkeler Konferansın etkisini zayıflatmaya, diğer ülkeleri katılımdan vazgeçirmeye ve “dost ülkeler” üzerinde etki kurarak konferans sürecine müdahale etmeye çalıştılar. Sonuç olarak, Konferansın ilk aşamalarında önemli tartışmalar ve anlaşmazlıklar yaşandı ve sorunsuz ilerlemesine yönelik bir tehdit oluşturdu (Acharya, 2016).

Konferans öncesinde İngiliz hükümeti 37 dış temsilciliğe “komünist sömürgecilik” tehdidini öne süren, Çin'e karşı stratejik mallara ambargo uygulanmasını tavsiye eden ve Barış İçinde Bir Arada Yaşamının Beş İlkesi ile ilgili riskler konusunda uyarıda bulunan bir dizi “rehber” belge gönderdi. İngiliz temsilcilerden “dost ülkeleri”, Konferansta “egemenliğin tartışmalı

Başkan Sukarno, Bandung Konferansı'nda konuşurken
(Fotoğraf: SMKAA, 2024).

bir şekilde genişlemesini destekleyen önerilere direnmeye teşvik etmeleri ve müttefiklerini Asya-Afrika ülkelerinin bölgeyi istikrarsızlaştırabilecek olası planlarına karşı uyarmaları” istendi. Örneğin konferans öncesinde İngiltere, Seylan Başbakanı John Kotelawala’ya bir muhtıra göndererek sözde “komünist sömürgecilik” karşı dikkat etmesini istedi. Sonuç olarak, Kotelawala konferansta “komünist sömürgecilik” terimini kullandı ve Çin Başbakanı Zhou Enlai ile Hindistan Başbakanı Nehru’nun tepkisine neden oldu. Nehru derhal Batı sömürgeciliğinin Sovyet bloğu ülkelerindeki koşullarla bir tutulmasına karşı kararlı bir tavır aldı.

Eisenhower yönetimi, ABD misyonlarına Bandung Konferansı’na açık bir ilgi göstermekten kaçınmaları ve bunun yerine Japonya, Türkiye, Güney Vietnam,

Lübnan, Filipinler ve Tayland gibi dost hükümetlere “tavsiye” ve “rehberlik” sunarak İngiliz örneğini takip etmeleri talimatını verdi. ABD ayrıca Filipinler’in Baş Temsilcisi Carlos Pena Romulo’nun Bandung Konferansı’nın açılış oturumunda yapacağı konuşmaya önceden erişebilmiş ve kendisine Tayvan’la ilgili bir karar taslağı iletmiştir. Romulo bunu konferansta kullanacağına söz vermiştir (Acharya, 2016).

Bandung Konferansı üç siyasi perspektifi kapsıyordu: (1) Filipinler, Tayland, Pakistan, İran ve Türkiye tarafından temsil edilen Batı yanlısı duruş içindekiler; (2) Çin Halk Cumhuriyeti ve Kuzey Vietnam tarafından temsil edilen komünizm yanlıları; ve (3) Hindistan, Burma, Seylan ve Endonezya tarafından savunulan tarafsız bakış açıları (Panitia Penulisan Sejarah Departemen Luar Negeri, 1971).

Konferanstaki farklı pozisyonların çatışması, Konferansın sorunsuz ilerlemesini ve uzlaşma sağlanmasını bir şekilde engellemiştir. Buna karşın, Konferans Başkanının rehberliğinde, katılımcı ülkeler farklılıklara saygı gösterirken ortak bir zemin aramak ve karşılıklı hoşgörü uygulamak gibi ilkelere bağlı kalarak sorunsuz bir ilerleme sağlamışlardır (Anwar, 2009). Konferans sırasında çeşitli ülkelere gelen temsilciler, Asya ve Afrika ülkelerini ortak olarak ilgilendiren konularda istişarelerde bulunmuş, ekonomi, kültür, insan hakları, egemenlik, barış ve işbirliği gibi konularda fikir birliğine varmış ve uluslararası ilişkilerin yönetilmesi için “Bandung’un On İlkesi’ni (Dasasila Bandung) önermiştir. Konferans bildirisi, Asya ve Afrika ülkelerinin her alanda işbirliğini derinleştirmeye yönelik ortak vizyonunu teyit etmiştir (Arsip Nasional Republik Indonesia, 2012).

Bandung Konferansı, Endonezya’nın Asya ve Afrika ülkeleriyle diplomatik bağlarını güçlendirmiş ve uluslararası ilişkilerinde etkin katılımının ilk örneklerinden olmuştur. Asya-Afrika Konferansı, Endonezya’nın “bağımsız ve aktif” bir dış politikaya bağlılığında önemli bir an olarak kabul edilmektedir (Kemlu, 2019). Asya-Afrika Konferansı Nihai Bildirisi’nde, beş kurucu ülkenin, ilave ülkelerle kapsamlı istişarelerde bulunarak bir sonraki Asya-Afrika Konferansı için özenle organize edilmesi hükme bağlanmıştır. Fakat, ikinci Asya-Afrika Konferansı için yapılan hazırlıklar ve konferansın toplanması ciddi zorluklarla karşılaşmıştır. Konferansın başlamasından kısa bir süre önce, 1965 yılında, ev sahibi ülke Cezayir’de gerçekleşen darbe, İkinci Asya-Afrika Konferansının zamanında yapılmasını engellemiştir (Arsip Nasional Republik Indonesia, 2012).

Bununla birlikte, Bandung Ruhu birlik, eşitlik ve barışı simgelemekte ve Asya ve Afrika uluslarının işbirliği ve ilerleme kaydetmeleri için kavramsal bir temel sunmaktadır.

Endonezya’nın Bandung Mirasını Devralması ve Ondan Uzaklaşması

Sukarno’nun liderliği altında Endonezya’nın dış politikası önemli ölçüde milliyetçi ve sömürge karşıtı ideolojiler tarafından şekillendirilmiştir. Endonezya, bebas dan aktif (bağımsız ve aktif) kavramını benimsemiş, uluslararası ilişkilerde herhangi bir büyük güçle ittifak kurmadan bağımsız ve özerk bir pozisyonu korumuştur (Kusno, 2014).

Sukarno, milliyetçiliğin etkisi altında Hollanda sömürge yönetimine karşı durdu, ulusal egemenliği savundu ve Batı İrian üzerindeki kontrolün yeniden tesis edilmesi için mücadele etti. Diplomatik çabalar ve askeri hazırlıklar sayesinde Hollanda sonunda Batı İrian sorununu müzakereler yoluyla çözmeyi kabul etti. 1963 yılında Batı İrian’ın kontrolü resmen Endonezya’ya devredilerek Sukarno’nun öncülük ettiği ulusal bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne olan taahhüdünün gereği yerine getirilmiş oldu.

Sukarno, sömürgecilik karşıtı bir duruşla Asya, Afrika ve Latin Amerika’daki ulusal kurtuluş hareketlerini hararetle desteklemiş ve Üçüncü Dünya ulusları arasında dayanışma ve işbirliğini savunmuştur. Vietnam Savaşı boyunca Sukarno, ABD’nin Vietnam’a askeri müdahalesine şiddetle karşı çıkmış ve kınamış, Ho Chi Minh’i emperyalizme karşı önemli bir özgürlük savaşçısı olarak görmüş ve Vietnam halkının ulusal birlik ve bağımsızlık mücadelesini desteklemiştir (Husin, 2010). Cezayir’in Fransız sömürgeciliğine karşı verdiği bağımsızlık mücadelesi boyunca Endonezya hem siyasi ve maddi destek sunmuş hem de özgürlük hareketine yardımcı olmak için askeri misyonlar görevlendirmiştir (Mangkusubroto, 2023).

Bandung ruhunun rehberliğinde hareket eden Sukarno, Güney-Güney işbirliğini hararetle savunmuş ve gelişmekte olan ülkeler arasında siyasi, eko-

nomik, teknolojik ve kültürel alanlarda işbirliğini teşvik etmiştir. Endonezya, gelişmiş ülkelere bağımlılığı azaltmayı ve Küresel Güney içinde dayanışma, işbirliği ve kalkınmayı geliştirmeyi amaçlayan ve 1964 yılında kurulan 77 Grubu'nun kurucu üyelerinden biriydi (Center for East Asian Cooperation Studies, 2010). Endonezya, Güneydoğu Asya'nın bir temsilcisi olarak grubun girişimlerine aktif olarak katılmıştır.

16 Eylül 1963'te Malaya Federasyonu, Sabah, Sarawak ve Singapur ile birlikte Malezya'yı kurdu. Endonezya bunu Batı sömürgeciliğinin bir uzantısı olarak algıladı ve Sarawak ve Sabah'ın Büyük Endonezya'ya dahil edilmesi gerektiğini ileri sürdü. Bu hedefe ulaşmak için Endonezya, özellikle Borneo'da bir dizi sınır çatışması başlattı. Endonezya diplo-

matik olarak Asya ve Afrika ülkelerine Malezya'nın Batı sömürgeciliğinin bir yan ürünü olduğunu vurguladı ve boykot edilmesini savundu. Endonezya, ekonomik ilişkilerini sonlandırarak Malezya'nın ekonomik sıkıntılarını arttırdı. Bu eylemler Bandung Konferansı'nda vurgulanan anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi ilkesine aykırı olmakla kalmamış, aynı zamanda bölgesel istikrarı da tehlikeye atmıştır (Ali, 2024). Ocak 1965'te Endonezya, Malezya'nın BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliğine seçilmesine şiddetle karşı çıkarak Birleşmiş Milletler'den çekildiğini resmen ilan etti. Endonezya, bu eylemin Malezya'nın Batılı ülkeler tarafından kolektif olarak desteklenmesi ve Endonezya'nın bastırılması anlamına geldiğini iddia etmiştir (Kusmayadi, 2017).

Endonezya, gelişmiş ülkelere bağımlılığı azaltmayı ve Küresel Güney içinde dayanışma, işbirliği ve kalkınmayı geliştirmeyi amaçlayan ve 1964 yılında kurulan 77 Grubu'nun kurucu üyelerinden biriydi (Fotoğraf: G 77, t.y.).

1963 ve 1966 yılları arasında, Endonezya ve Malezya arasındaki çatışma sırasında, ABD Endonezya'ya yardımını azalttı ve sadece ordunun Sukarno'ya karşı koyma kapasitesini güçlendirmek için askeri projelere devam ederken, Çin ve Sovyetler Birliği Endonezya'ya silah ve teknoloji de dahil olmak üzere çeşitli yardımlar sağladı. Sukarno siyasi konumunu güçlendirmek için solcuları ve komünistleri destekledi, sosyalist ülkelerle daha yakın ilişkiler geliştirdi ve ABD'nin Malezya'ya verdiği desteği ve Kuzey Vietnam'a yönelik saldırganlığını şiddetle kınadı. Sukarno'nun yönetiminin son yıllarında Endonezya, büyük güçler arasındaki rekabetin dinamiklerinin girdabına daha fazla kapıldı.

Bölgesel barış ve istikrarı teşvik etmek amacıyla 1967 yılında, Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN) resmen kurulmuştur. Kuruluşundan bu yana Endonezya birçok ASEAN Zirve toplantısı düzenlemiş ve bölgesel işbirliğine girerek ASEAN içinde önemli bir konum elde etmeye çalışmıştır (Wiharyanto, 2010). Endonezya 1976 yılında ASEAN'ın açılış Zirvesi'ni toplamış ve bölgede barış içinde bir arada yaşama ve işbirliği ilkelerini belirleyen Güneydoğu Asya'da Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'nı (TAC) onaylamıştır.

1960'ların başında Endonezya ekonomisi düşmeye başlamış, buna halkın artan hoşnutsuzluğu eşlik etmişti. Sukarno'nun ordunun muhalefetiyle karşılaşan

Endonezya Komünist Partisi'ni (PKI) güçlü bir şekilde desteklemesi kargaşayı daha da şiddetlendirdi. Bu durum 1965'teki 30 Eylül Hareketi ile sonuçlandı. Sukarno'nun ölümünün ardından Endonezya siyaseti Suharto dönemine (1967-1998) girmiştir (You, 2015).

Bölgesel barış ve istikrarı teşvik etmek amacıyla 1967 yılında, Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN) resmen kurulmuştur. Kuruluşundan bu yana Endonezya birçok ASEAN Zirve toplantısı düzenlemiş ve bölgesel işbirliğine girerek ASEAN içinde önemli bir konum elde etmeye çalışmıştır (Wiharyanto, 2010). Endonezya 1976 yılında ASEAN'ın açılış Zirvesi'ni toplamış ve bölgede barış içinde bir arada yaşama ve işbirliği ilkelerini belirleyen Güneydoğu Asya'da Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'nı (TAC) onaylamıştır. Bu girişimler Bandung ruhunu örneklemiştir; ancak Suharto yönetiminin bazı diplomatik uygulamalarının bundan belirgin bir şekilde ayrıldığı yadsınamaz.

30 Eylül 1965 akşamı, Yarbay Untung Syamsuri "30 Eylül Hareketi"nin başladığını ilan etti. 1 Ekim sabahı, Endonezya ordusu altı yüksek rütbeli generali kaçırdı ve idam etti. Endonezya Ordusu'ndan Tümgeneral Suharto yakalanmadı. Haberi aldıktan sonra, orduya darbeyi bastırma emri verdi ve bastırma sırasında hızla iktidarı ele geçirdi. Darbeden sonra, hükümet Endonezya Komünist Partisi'nin (PKI) bunu düzenlediğini iddia etti. Daha sonra, Suharto liderliğindeki anti-komünist gruplar yaygın bir anti-komünist tasfiye başlattı. 1965'ten 1966'ya kadar, Komünist Parti'nin ve solcuların çok sayıda üyesi zulüm gördü ve yüz binlerce kişinin katledilmesiyle sonuçlandı. Suharto, hükümet ve ordu üzerindeki otoriteyi kademeli olarak sağlamlaştırdı. 1967'de resmen başkanlığı üstlendi ve Batı yanlısı siyasi gruplara odaklanan yeni bir askeri rejim kurdu (Adriyanto, 2016). 1966'dan 1967'ye kadar Endonezya'daki Çin karşıtı duygular yoğunlaştı ve bunun sonucunda Çin elçiliklerine ve konsolosluklarına çok sayıda saldırı düzenlendi. 1967'de Suharto yönetimi sert önlemler uygulayarak

Endonezya'da Çin edebiyatı, kültürü ve yazısının yayılmasını tamamen yasakladı ve Endonezyalı Çinlileri Çince isimlerinden vazgeçmeye çağırdı. İki ülke 30 Ekim 1967'de diplomatik ilişkilerini tamamen sonlandırdı (Xue, 2020).

Suharto yönetimi boyunca Endonezya, ABD'ye yakın diplomatik bir tutum gösterdi. Suharto yönetimi, ABD ile askeri işbirliği anlaşmasına girdi ve bu anlaşma, Endonezya'ya silah, eğitim ve istihbarat dahil olmak üzere askeri yardım sağlanmasıyla sonuçlandı ve böylece Endonezya ordusunun yetenekleri artırıldı. Aynı zamanda Endonezya, piyasa serbestleştirme reformlarını savunan, yabancı yatırım üzerindeki sınırlamaları hafifleten ve Amerikan işletmelerinin Endonezya pazarına girmesini teşvik eden "Yeni Düzen" (Orde Baru) politikasını yürürlüğe koydu. Sonuç olarak, Amerikan şirketleri petrol, gaz, mineraller ve diğer sektörlerde önemli bir pazar payı elde etti (Setia, 2023).

Suharto hükümetinin Doğu Timor politikası Bandung ruhundan ciddi şekilde sapmıştı. Doğu Timor uzun bir süre Portekiz sömürge yönetimi altında baskıya maruz kalmıştı. 28 Kasım 1975'te Doğu Timor bağımsızlığını ilan etti ve Doğu Timor Demokratik Cumhuriyeti'ni kurdu. Ancak, sadece bir hafta sonra Suharto hükümeti Endonezya birliklerine Doğu Timor'u işgal etme emri verdi. Doğu Timor'un 1976'da Endonezya'nın 27. eyaleti olarak zorla ilhak edilmesi uluslararası toplumdan yaygın kınama ve sert eleştiriyi aldı (Ulung, 2023).

1997 Asya mali krizi Endonezya'da önemli bir ekonomik gerilemeye yol açtı, toplumsal huzursuzluğu yoğunlaştırdı ve ülkeyi siyasi reform çağrılarının artmasıyla belirginleşen benzersiz bir zorlukla yüzleşti. Suharto 1998'de başkanlıktan istifa ederek otuz yıllık iktidarına son verdi. Daha sonra Endonezya demokratik geçiş aşamasını başlattı.

Suharto liderliğindeki rejim yönetiminde 1965'ten 1966'ya kadar çok sayıda Komünist Parti üyesi ve solcu zulme maruz kaldı ve yüz binlerce kişi katledildi. Parti üyeleri başkent Cakarta'daki bir hapishaneye nakledilirken (Fotoğraf: [NTB Scanpix] Norveç Mülteci Konseyi, 2015).

Endonezya Diplomasinin Dönüşümü ve Bandung Ruhunun Geliştirilmesine Katkısı

Suharto sonrası dönemde, Bandung ruhu ve Barış İçinde Bir Arada Yaşamanın Beş İlkesi Endonezya dış politikasının temel ilkeleri olarak yeniden ortaya çıktı. Birincisi, Çin ile dostluğu ve işbirliğini yeniden kurmak. Çin'in Endonezya ile diplomatik ilişkilerini resmen yeniden başlattığı 8 Ağustos 1990'dan bu yana, Çin-Endonezya ilişkileri ekonomik ve ticari işbirliği, kültürel alışverişler ve halklar arası etkileşimler açısından hızla ilerledi. 2013 yılında, Başkan Xi Jinping Güneydoğu Asya'daki ilk durağı olarak Endonezya'yı ziyaret etti ve burada Başkan Susilo Bambang Yudhoyono ile görüştü. Xi, toplantıda, iki ülke arasındaki ilişkilerin kapsamlı bir stratejik ortaklığa yükseltildiği ilan etti ve Asya Altyapı Yatırım Bankası'nın (AIIB) kurulmasını önerdi (Kementerian Sekretariat Negara Republik Indonesia, 2013). Son dönemde, iki ülke arasındaki işbirliği her yönüyle yeni bir gelişme aşamasına girmiştir. Joko Widodo (2014-2024) 10 yıllık başkanlığı sırasında Çin'i sekiz kez ziyaret etmiş ve Başkan Xi onunla on iki kez görüşmüştür (Antara, 2024b). Jakarta-Bandung Yüksek Hızlı Demiryolu, ikili işbirliğinin önemli bir projesi olarak, Çin ve Endonezya arasında altyapı geliştirmede işbirliği potansiyelini ortaya koymaktadır (Yamin & Windymadksa, 2017). Dahası, Endonezya Çin kökenli Endonezyalılara yönelik politikasını gözden geçirmiş, yasal haklarını kademeli olarak geri vermiş ve uyumlu toplumsal gelişmeyi teşvik etmiştir (Dwivianto, 2016).

İkinci olarak, Endonezya küresel işbirliğini ve kalkınmayı ilerletmek için BM, IMF, DTÖ ve NAM (Bağılantısızlar Hareketi) gibi uluslararası örgütlerle ilişki kurmaktadır. Endonezya barışı koruma operasyonlarına aktif olarak katılmakta ve uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmektedir. 11 Temmuz 2024 itibarıyla Endonezya, BM barışı koruma güçlerine toplam 2.715 askeri ve polis personeli konuşlandırmış, Sudan, Orta Afrika Cumhuriyeti, Kıbrıs ve diğer bölgelerde aktif olarak görev almış ve böylece dünya çapında altıncı en büyük barışı koruma personeli katkıcısı olmuştur.

Dahası, Endonezya barışı koruma operasyonlarına katılan 183 kadın barışı koruma görevlisiyle kadın barışı koruma birliğine önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır (Widyawati, 2024).

Üçüncüsü, ASEAN'ın bölgesel entegrasyondaki işlevini artırmak. 1967'deki kuruluşundan bu yana, ASEAN'ın bölgesel ve uluslararası konulardaki önemi giderek artmaktadır. 1997'de, ASEAN liderleri barışçıl, istikrarlı, müreffeh ve kapsayıcı bir ASEAN Topluluğu kurma amacıyla "ASEAN Vizyon 2020"yi tanıttı (ASEAN Main Portal, 2012). ASEAN'ın kurucu üyesi olarak Endonezya, ASEAN'ın bölgesel entegrasyonda daha güçlü bir rol üstlenmesini geliştirmeye çalışmaktadır. Endonezya, bölgesel istikrarı korumak için 2003'te Bali Zirvesi'nde ASEAN Siyasi-Güvenlik Topluluğu'nu (APSC) tanıtmıştır (Mohadib, 2018). Ekonomik kalkınma açısından Endonezya, 2011 yılında ASEAN Başkanı olarak görev yaptığı sırada, ASEAN Topluluğu'nun inşasını güçlendirmeye devam etmek için tüm üye ülkelerle bir anlaşmaya varmış ve 2015 yılında "ASEAN Ekonomik Topluluğu" (AEC) resmi olarak başlatılmasının temelini atmıştır. Bu arada Endonezya, tarife engellerini azaltmak, mal ve hizmetlerin serbest akışını teşvik etmek ve ekonomik entegrasyon sürecini hızlandırmak için ASEAN Serbest Ticaret Bölgesi'nin (AFTA) inşasına aktif olarak katılmaktadır. Sosyal ve kültürel alanda Endonezya, ASEAN Sosyo-Kültürel Topluluğu'nun (ASCC) kurulması için çaba göstermiş ve ASEAN üyesi ülkelerin kültürel mirasını korumak ve bölge içinde dil, kültür ve eğitim alanlarında değişim ve etkileşimi teşvik etmek için ASEAN Kültür Fonu'nun kurulmasına katılmıştır.

Dördüncüsü, Doğu Timor meselesine ilişkin politikanın değiştirilmesi. Endonezya 1999 yılında bir referandumla Doğu Timor'un gelecekteki statüsüne karar vereceğini ilan etti. Ağustos 1999'da Birleşmiş Milletler gözetiminde Doğu Timor bir referandum düzenledi ve sonuçlar seçmenlerin yaklaşık %78.5'inin bağımsızlığı desteklediğini gösterdi. Oylama sonuçları Endonezya yanlısı militanların isyanına yol açtı. Uluslararası toplumun ısrarları üzerine Endonezya, Birleşmiş Mil-

letler'in ayaklanmaları bastırmak ve düzeni sağlamak için Doğu Timor'a uluslararası barış gücü göndermesine izin verdi. 20 Mayıs 2002'de Doğu Timor resmen bağımsızlığını ilan etti ve Doğu Timor Demokratik Cumhuriyeti kuruldu (Rustamana & Narendra, 2023). Bunu takiben Endonezya, uluslararası toplumun gözetimi altında uzlaşma diyaloglara girmek ve ikili ilişkileri yeniden kurmak için Doğu Timor ile yakın bir şekilde çalıştı. Ağustos 2005'te iki ülke, tarihi zulümlere ilişkin kapsamlı bir soruşturma yürütmek ve tarihi uzlaşmayı teşvik etmek için ortaklaşa "Endonezya-Doğu Timor Hakikat ve Dostluk Komisyonu"nu kurdu.

Endonezya, Filistin halkının haklı davasını desteklemek amacıyla İsrail ile diplomatik ilişki kurmayı reddetmiş ve uluslararası toplumu adalet için harekete geçmeye çağırmıştır.

Beşinci olarak, Filistin-İsrail çatışmasında adil bir duruş sergilemek ve İsrail'in saldırgan eylemlerini kınamak. Endonezya, Filistin halkının haklı davasını desteklemek amacıyla İsrail ile diplomatik ilişki kurmayı reddetmiş ve uluslararası toplumu adalet için harekete geçmeye çağırmıştır (Portal Informasi Indonesia, 2024). En büyük Müslüman nüfusa sahip ülke olarak Endonezya, Filistin'in meşru haklarını her zaman desteklemiş ve barış sürecinin uluslararası hukuk ve çok taraflı çerçeveler yoluyla ilerletilmesini savunmuştur. İsrail'in işgal ve yerleşimleri genişletme politikasına sürekli olarak karşı çıkan Endonezya, Birleşmiş Milletler, İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT, eski adıyla İslam Konferansı Örgütü) ve Bağlantısızlar Hareketi gibi platformları kullanarak Filistin'in bağımsızlığının desteklenmesi için uluslararası toplumdan somut adımlar atmasını talep etmiştir. Endonezya, 2015 yılında Cakarta'da düzenlenen 1955 Bandung Konferansı'nın 60.

yıldönümü anma töreninde Bandung Ruh'u'nu yeniden vurgulamış ve Filistin meselesine yönelik uluslararası ilgiyi güçlendirmiştir. 2016 yılında İİT'nin beşinci özel zirvesinde Endonezya bir kez daha üye devletleri Filistin'e yönelik yardım ve desteklerini yoğunlaştırmaya çağırmıştır (Kementerian Sekretariat Negara Republik Indonesia, 2016).

Altıncı olarak, Çin ve ABD arasındaki stratejik rekabette taraf seçmeyi reddetmek ve esnek bir duruş sergilemek. Endonezya ekonomik kalkınmaya değer vermekte ve Çin'i önemli bir ticaret ve yatırım ortağı olarak görmektedir. Altyapı gelişimini teşvik etmek ve ekonomik bağlanabilirliği arttırmak için Kuşak ve Yol Girişimine aktif olarak katılmaktadır. Aynı zamanda, ABD ile güvenlik işbirliğini sürdürerek büyük güç oyununda esnekliğini sağlamaktadır (Luo, 2024). Güney Çin Denizi meselesinde, hak iddia etmeyen bir ülke olarak Endonezya, barışa öncelik vermekte ve askeri çatışmalara karşı çıkmakta ısrar etmektedir. Anlaşmazlıkların ASEAN ve çok taraflı mekanizmalar aracılığıyla uluslararası hukuka dayalı barışçıl bir şekilde çözülmesini savunmaktadır (Antara, 2024c). 20 Ekim 2024 tarihinde Prabowo Subianto Endonezya Devlet Başkanı olarak göreve başlamıştır. Başkan Prabowo, Endonezya'nın bağımsızlığını ve egemenliğini korumak için herhangi bir askeri ittifaka katılmaktan kaçınırken bağımsız, aktif ve bağlantısız (bebas aktif nonblok) bir dış politika ilkesini destekleyerek sefeli Başkan Joko Widodo'nun politikalarını sürdüreceğini vurgulamıştır (Antara, 2024a).

Özetle, Suharto sonrası dönemde Endonezya'nın siyasi reform ve demokratikleşme süreci Bandung Konferansı'nın ruhuyla yakından ilişkilidir. Endonezya uluslararası sahnede Asya-Afrika işbirliğinde köprü rolü oynamaya devam etmektedir. Bandung Konferansı'nda savunulan bağımsızlık, eşitlik ve barış içinde bir arada yaşama ilkeleri Endonezya'ya Suharto sonrası dönemde kalkınma yolunu keşfetmesi için ideolojik destek sağlamıştır. Endonezya aynı zamanda uluslararası toplumda Güney-Güney işbirliğini ve dünya barış ve refahını desteklemeye devam etmiştir.

Sonuç

Endonezya sömürgecilik karşıtı bir mücadeleden doğmuş ve büyük çabalar sonucunda bağımsızlığını kazanmıştır. Soğuk Savaş sırasında, siyasi çıkarlarını gerçekleştirmek için hızla yeni yöntemler belirlemek zorunluydu. Bandung'daki Asya-Afrika Konferansı, sistemik kutuplaşma, yeni bağımsızlığını kazanan ulusların özellikleri ve Sukarno'nun sömürgecilik karşıtı ve anti-empyralist felsefesi gibi çeşitli unsurlar tarafından şekillendirildi. Planlama, hazırlık ve konferansın yürütülmesindeki zorlukların üstesinden gelen Endonezya, ev sahibi ülke olarak bir vizyon önermiş ve konferansın başarısına öncülük ederek önemli bir katkıda bulunmuştur. Bandung Konferansı'nın başarılı bir şekilde yapılması, Asya ve Afrika ülkelerinin küresel sahnede özerk bir siyasi güç olarak ortaya çıkışına işaret etmekle kalmamış, aynı zamanda geniş çapta etki yaratan Bandung Ruhu'nun doğmasına yol açmış ve Endonezya'nın diplomatik davranışları için rehberlik sağlamıştır. Belirli tarihsel dönemlerde Endonezya, Bandung Konferansı'nda belirlenen diplomatik ilkelerden sapmış, bu da daha sonra diplomatik izolasyonuna ve uluslararası konumunun gerilemesine neden olmuştur. Demokratik geçiş döneminde Endonezya Bandung Ruhunu yeniden canlandırmış, Çin ile ilişkilerini derinleştirmiş, ASEAN topluluğunun kurulmasına aktif olarak katkıda bulunmuş ve Çin ile ABD arasındaki stratejik rekabette özerk ve uyarlanabilir bir duruş sergilemiştir. Bandung ruhu, Endonezya'nın son yetmiş yıldaki diplomatik uygulamalarında hem olumlu hem de olumsuz açılardan önemini göstermekle kalmamış, aynı zamanda Küresel Güney'deki uluslar arasında dayanışma ve işbirliğini teşvik etmek için yol gösterici bir ilke olarak hizmet etmiştir.

Təşəkkür

Bu makale "Ulusal Sosyal Bilimler Vakfı Gençlik Programı" (21CGJ037) tarafından desteklenmektedir.

Kaynakça

- Abdulgani, R. (1988). *The Bandung Connection: Konferensi Asia-Afrika di Bandung Tahun 1955*. Gunung Agung.
- Acharya, A. (2016). Studying the Bandung Conference from a global IR perspective. *Australian Journal of International Affairs*, 70(4), 342-357.
- Aditya, F., Pratama, R. S., Siagian, S. Z., Daely, V. G., & Yunita, S. (2024). Pengaruh Kolonialisme terhadap Struktur Sosial dan Ekonomi Indonesia. *Jurnal Pendidikan Tambusai*, 8(2), 24402-24407.
- Administrator. (2019). Bandung Spirit Sebagai Memory of the World. *Portal Informasi Indonesia*. 24 Ekim 2024 tarihinde <https://indonesia.go.id/kategori/komoditas/527/bandung-spirit-sebagai-memory-of-the-world?lang=1> adresinden alınmıştır.
- Adriyanto, A. (2016). Kontroversi Keterlibatan Soeharto dalam Penumpasan G30S/PKI 1965. *Kalpataru: Jurnal Sejarah dan Pembelajaran Sejarah*, 2(2), 1-12.
- Ali, A. R. M. (2024). Konfrontasi Indonesia-Malaysia (1963-1966) Persengketaan Dua Negara Serumpun. *International Journal of Civilizational Studies and Human Sciences*, 7(1), 92-103.
- Antara. (2024a). Deretan poin penting pidato perdana Presiden Prabowo. 24 Ekim 2024 tarihinde <https://www.antaranews.com/berita/4410053/deretan-poin-penting-pidato-perdana-presiden-prabowo> adresinden alınmıştır.
- Antara. (2024b). 9 Kasim 2024 tarihinde <https://www.antaranews.com/berita/4397649/presiden-jokowi-xi-jinping-bicaraan-10-tahun-pemerintahan-via-telepon> adresinden alınmıştır.
- Antara. (2024c). 24 Ekim 2024 tarihinde <https://www.antaranews.com/berita/4388006/ktt-asean-berfokus-pada-pembahasan-myanmar-gaza-laut-china-selatan> adresinden alınmıştır.
- Anwar, R. (2009). *Sejarah Kecil, Petite Histoire Indonesia Jilid 2*. Kompas, Jakarta, Indonesia.
- Arsip, D. B. K. & Indonesia, A. N. R. (2012). *Guide Arsip Konferensi Asia-Afrika Tahun 1955*. Arsip Nasional Republik Indonesia Jakarta.
- ASEAN Main Portal. (2012). 9 Kasim 2024 tarihinde <https://asean.org/asean-vision-2020/> adresinden alınmıştır.
- Asmawi, B. (1985). Beberapa Catatan Sekitar KAA di Bandung dan Dampaknya Terhadap Gerakan Kemerdekaan Rakyat Afrika. *Makalah IKIP Bandung*, 12-15. Bandung.
- Center for East Asian Cooperation Studies. (2010). *Studi arah kebijakan Indonesia dalam kerjasama Selatan-Selatan: Laporan akhir dan policy paper*. Japan International Cooperation Agency.
- Chen, C. W. & Niu, D. Y. (2018). A successful example of China's pioneering a new situation in Asian-African diplomacy: Revisiting the Bandung Conference. *Social Sciences in Chinese Higher Education Institutions*, (4), 82-91+159.
- DetikNews. (2015). 24 Ekim 2024 tarihinde <https://news.detik.com/berita/d-2885811/ini-alasan-bung-karno-pilih-bandung-untuk-konferensi-asia-afrika> adresinden alınmıştır.
- Dwivianto, B. P. (2016). Pengaruh Kebijakan Mengenai Etnis Tionghoa di Indonesia Era Pemerintahan Abdurrahman Wahid terhadap Hubungan Bilateral Indonesia dan Tiongkok. *Jurnal Analisis Hubungan Internasional*, 5(2), 476-485.
- Ekadjati, E. S. (Ed.). (1985). *Himpunan Dokumen Konferensi Asia-Afrika 18-24 April 1955*. Jakarta: Panitia Nasional Peringatan 30 Tahun Konferensi Asia Afrika.
- Fitzsimmons, M. (2018). Taming the Tiger: Factors Behind the Successful Counterinsurgency Campaign of the Huk Rebellion.
- Husin, A. Z. (2010). Indonesia, Vietnam, Perang Dingin, dan Dasar Berkecuali: Hubungan Vietnam-Indonesia Era Presiden Sukarno hingga 1966. *Perspektif: Jurnal Sains Sosial dan Kemanusiaan*, 2(1), 28-46.

- Indonesia, D. L. N. R. (1996). *Sejarah Diplomasi RI dari Masa ke Masa Periode 1960-1965*. Jakarta: Departemen Luar Negeri Republik Indonesia.
- Kab. Sarolangun. (2024). 24 Ekim 2024 tarihinde <https://sarolangun-kab.go.id/artikel/baca/sejarah-singkat-hari-kemerdekaan-indonesia-17-agustus-1945#> adresinden alınmıştır.
- Kementerian Penerangan RI. (1956). *Keterangan dan Djawaban Pemerintah atas Program Kabinet Ali Sastroamidjojo di DPRS Djakarta*. Jakarta: Percetakan Negara.
- Kementerian Sekretariat Negara Republik Indonesia. (2013). 9 Kasım 2024 tarihinde https://www.setneg.go.id/baca/index/pernyataan_bersama_presiden_ri_dan_presiden_rtt_tgl_2_oktober_2013_di_istana_negara adresinden alınmıştır.
- Kementerian Sekretariat Negara Republik Indonesia. (2016). 24 Ekim 2024 tarihinde https://www.setneg.go.id/baca/index/gerakan_perdamaian_untuk_palestina_melalui_ktt_lb_ke-5_oki adresinden alınmıştır.
- Kemlu. (2019). 24 Ekim 2024 tarihinde <https://www.kemlu.go.id/kebijakan/isu-khusus/museum-konferensi-asia-afrika,-wu-jud-konkret-political-geography-dan-soft-power-diplomasi-indonesia?type=publication> adresinden alınmıştır.
- Klemm, A. J. (2019). Representations of Cold War Thailand in US Army Documentaries and British Pathé Newsreels, 1955-1967. *The Asian Congress for Media and Communication Journal*, 6(1-2), 35-56.
- Kusmayadi, Y. (2017). Politik Luar Negeri Republik Indonesia Pada Masa Konfrontasi Indonesia-Malaysia Tahun 1963-1966. *Jurnal Artefak*, 4(1), 23-34.
- Kusmayadi, Y. (2018). Pengaruh Konferensi Asia Afrika (KAA) tahun 1955 terhadap kemerdekaan negara-negara di Benua Afrika. *Agastya: Jurnal Sejarah dan Pembelajarannya*, 8(1), 15-34.
- Kusno, M. (2014). Bung Hatta dan Politik Bebas Aktif Indonesia. *Konfrontasi: Jurnal Kultural, Ekonomi dan Perubahan Sosial*, 1(1), 12-25.
- Luo, Y. K. (2024). An analysis of Indonesia-U.S. military security cooperation. *China security studies*, (05), 124-142+155-156.
- Luthi, L. M. (2006). Confronting Vietnam: Soviet Policy toward the Indochina Conflict, 1945-1963. *Journal of Cold War Studies*, 8(4), 164-165.
- Mangkusubroto, M. I. (2023). Diplomasi Tentara Nasional Indonesia Era Presiden Soekarno. *Jurnal Kewarganegaraan*, 7(2), 2491-2496.
- Mohadib, M. (2018). Prospek dan Tantangan Komunitas Politik Keamanan ASEAN. *Jurnal Lemhannas RI*, 6(3), 35-48.
- Museum Konferensi Asia Afrika. (n.d.). Sejarah Konferensi Asia Afrika. 14 Ekim 2024 tarihinde <https://www.asiafricamuseum.org/halaman/KAA-1955> adresinden alınmıştır.
- Nurbantoro, E., Midhio, I. W., Risman, H., Prakoso, L. Y., & Widjajanto, J. (2021). Perang Kemerdekaan Indonesia (1945-1949) dalam perspektif strategi perang semesta. *Jurnal Pendidikan Tambusai*, 5(3), 10520-10530.
- Omar, M. (2008). Indonesia-Malaysia Confrontation. National Library Board. 24 Ekim 2024 tarihinde <https://www.nlb.gov.sg/main/article-detail?cmsuid=78909a3d-b4c3-4e-e8-a1f3-9d3b56c00213> adresinden alınmıştır.
- Panitia Penulisan Sejarah Departemen Luar Negeri. (1971). *Dua Puluh Lima Tahun Departemen Luar Negeri, 1945-1970*. Jakarta: Percetakan Offset KAWAL.
- Parastantia, P. (2022). *Dari kegiatan pendukung hingga hospitality committee: Sisi lain konferensi Asia Afrika 1955* (Doctoral dissertation, Universitas Gadjah Mada).
- Portal Informasi Indonesia. (2024). 24 Ekim 2024 tarihinde <https://indonesia.go.id/kategori/editorial/2806/presiden-jokowi-agresi-israel-harus-dihentikan?lang=1> adresinden alınmıştır.
- Portal Kemlu. (2020). 24 Ekim 2024 tarihinde <https://www.kemlu.go.id/berita/65-tahun-konferensi-asia-afrika-semangat-solidaritas-asia-afrika?type=publication> adresinden alınmıştır.
- Portal Kemlu. (2022). 24 Ekim 2024 tarihinde <https://www.kemlu.go.id/daftar-kerja-sama-multilateral/gerakan-non-blok-gnb?type=publication> adresinden alınmıştır.
- Rustamana, A., & Narendra, D. (2023). Proses Integrasi dan Terlepasnya Timor-Timur terhadap Indonesia. *Kultura: Jurnal Ilmu Hukum, Sosial, Dan Humaniora*, 1(4), 1-18.
- Sadovschi, A. (2024). Post-colonial identity and power politics. The case of Myanmar's civil war. *EIRP Proceedings*, 19(1), 255-266.
- Serikat Petani Indonesia - SPI. (2007). 24 Ekim 2024 tarihinde <https://spi.or.id/tentang-membangun-tata-dunia-baru-melawan-neokolonialisme-imperialisme/> adresinden alınmıştır.
- Setia, N. (2023). Keterlibatan Amerika Serikat dalam Upaya Pembangunan Ekonomi Indonesia Era Soeharto 1966-1980. *Journal of Indonesian History*, 11(1), 44-54.
- Shi, Z. Q. (2023). Zhou Enlai and the Geneva Conference and the Bandung Asian-African Conference: Commemorating the 125th anniversary of Zhou Enlai's birth. *Mao Zedong Thought Study*, 40(2), 36-63.
- Sopart, T. (2018). The emergence of the "Bandung spirit" - A critical analysis of the concept of Afro-Asian solidarity.
- Thuan, P. D., & Minh Thuan, T. (2024). The First Indochina War (1946-1954) and the Geneva Agreement (1954). *Cogent Arts & Humanities*, 11(1), 2365048.
- Ulung, A. K. (2023). Pengaruh sanksi Amerika Serikat terhadap kepulauan Indonesia pada rezim Hak Asasi Manusia (HAM) di Timor Timur. *Jurnal Ilmiah Multidisiplin*, 2(02), 01-10.
- Waltz, K. (2018). *Man, the state, and war: A theoretical analysis*. Columbia University Press.
- Westad, O. A. (2005). The Global Cold War: Third World Interventions and the Making of Our Times. *Cambridge UP*.
- Wibisono, H. K. (1955). Nusantara Geopolitics and the Rising Tide of Colors (Indonesia Cultural Strategy at Asia-Africa Conference, 18-24 April 1955).
- Widyawati, S. (2024). Perserikatan Bangsa-Bangsa berterima kasih kepada Indonesia atas kontribusinya dalam Pemeliharaan Perdamaian. Perserikatan Bangsa - Bangsa Indonesia. 9 Kasim 2024 tarihinde <https://indonesia.un.org/id/273728-perserikatan-bangsa-bangsa-berterima-kasih-kepada-indonesia-atas-kontribusinya-dalam> adresinden alınmıştır.
- Wiharyanto, K. (2010). Proses Berdirinya ASEAN. *Jurnal Pendidikan Sejarah*, 1(1).
- Wulandari, A. (2021a). Membayangkan Bandung dalam Satu Dasawarsa Pasca-konferensi Asia Afrika: Konektivitas Global, Modernitas, dan Perubahan Sosial (1955-1965). *Jurnal Penelitian Sejarah dan Budaya*, 7(2), 479607.
- Wulandari, A. (2021b). Menelusuri Warisan Bandung: Delegasi Perempuan dan Semangat Dekolonisasi dalam Konferensi War-tawan Asia Afrika 1963. *Jurnal Penelitian Sejarah dan Budaya*, 7(1), 479421.
- Xie, D. B. (2019). Bandung Conference and the international shaping of New China's image. *CPC History Studies*, (9), 40-51.
- Xue, S. (2020). 70 years of China-Indonesia relations: Interaction and changes. *Southeast Asian Affairs*, (01), 41-54.
- Yamin, M. & Windymadaksa, S. (2017). Pembangunan kereta cepat Jakarta-Bandung sebagai mercusuar hubungan Indonesia-Tiongkok. *Jurnal Politik Profetik*, 5(2), 200-218.
- You, L. (2015). Wandering between camps: Sukarno's middle path in the context of the Cold War. *Cold War International History Studies*, (Z1), 159-183+5.
- Zhao, C. (2020). Diplomatic strategies during Indonesia's war of independence (1945-1949). *Journal of Yunmeng*, 41(6), 11-19.